ΕΤΟΣ Γ'. 'Εν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 30 Ἰουνίου 1913 ΑΡΙΘ. 132.

ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΙΣΤ'.

Ο ΑΔΑΜ ΚΑΙ Η ΕΥΑ ΕΝ ΤΩι ΕΠΙΓΕΙΩι ΠΑΡΑΔΕΙΣΩι

» ***Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν....***
» ***ποιητὴν Οὐρανοῦ καὶ Γῆς».***

Εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν εἴδομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη ἀπ' εὐθείας καὶ ἀμέσως παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐξῆλθεν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ πλουσίως κεκοσμημένος ὑπὸ τῶν δώρων τῆς φύσεως, μεγαλοπρεπὴς κατὰ τὸ σῶμα, ἀξιοθαύμαστος κατὰ τὴν ψυχὴν, καὶ φέρων ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν σφραγῖδα τοῦ Δημιουργοῦ, ὅστις ἔπλασεν αὐτὸν κατὰ πάντα τέλειον. Ἀλλ' ἐν ᾧ πάντα τὰ ἄλλα ὄντα τῆς δημιουργίας ἦσαν πολλὰ ἐξ ἑκάστου εἴδους, μόνον ὁ ἄνθρωπος ἦτο *μόνος*, ὅπερ δὲν ἦτο καλὸν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς εἶπεν· «*οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον **μόνον** ἐπὶ τῆς γῆς· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν*», καὶ ἀποστείλας εἰς τὸν Ἀδὰμ ὕπνον ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, καθ' ὃν χρόνον ἐκοιμᾶτο, «*καὶ ἀνεπλήρωσε σάρκα ἀντ' αὐτῆς· καὶ ᾠκοδόμησε τὴν πλευρὰν, ἣν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ, εἰς γυναῖκα· καὶ ἤγαγεν αὐτὴν εἰς τὸν Ἀδάμ*». Ὁ Ἀδὰμ ἐγερθεὶς ἀπὸ τοῦ ὕπνου καὶ ἰδὼν τὴν γυναῖκα ἀνεβόησεν ἔκπληκτος «*τοῦτο οὖν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου, αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη· ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν*».

Οὕτως ἐμορφώθη τὸ ἕτερον φῦλον. Σημειώσατε δὲ, ἀδελφοί μου, ὅτι πάντα τὰ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ὑπὸ τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἱστορούμενα εἶναι γεγονότα πραγματικά, χωρὶς οὐδεμία εἰς ταῦτα νὰ ὑποκρύπτηται ἀλληγορικὴ ἔννοια. Ἱστορικὸν γεγονὸς εἶναι, ἂν καὶ μυστηριώδης, ὁ ὕπνος τοῦ Ἀδάμ· γεγονὸς ἡ ἀπόσπασις μέρους τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· γεγονὸς ἡ πλάσις τῆς γυναικὸς ἐκ τῆς παρὰ τοῦ ἀνδρὸς ληφθείσης σαρκός· γεγονὸς οἱ λόγοι οἱ ὁποῖοι ἐξέφυγον τῶν χειλέων τοῦ Ἀδὰμ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην. Ὁ λόγος δὲ ὅλων τούτων τῶν μυστηρίων δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἐξευρεθῇ. Ἔπρεπεν εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς ἓν μόνον νὰ ὑπάρξῃ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ μοναδικὸν ζεῦγος, καθὼς βεβαιοῖ ἡ Ἁγία Γραφή, ὅπως κατὰ τοὺς ἐφεξῆς αἰῶνας, ὅταν ἡ γῆ θὰ ἐπληροῦτο κατοίκων, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ ἔχωσι προέλθῃ ἐκ τῆς αὐτῆς κοιτίδος, καί, οἱανδήποτε γλῶσσαν καὶ ἂν ἤθελον λαλῇ, εἰς οἱανδήποτε ἐθνότητα καὶ ἂν ἤθελον ἀνήκει, οἱονδήποτε χρῶμα καὶ ἂν ἤθελον ἔχῃ ἐπὶ τοῦ ἑαυτῶν δέρματος, νὰ ἀποτελῶσιν οἱ πάντες ἓν καὶ νὰ μένωσιν ἡνωμένοι, μεθ' ὅλην τὴν χωρίζουσαν αὐτοὺς ἀπόστασιν τῶν τόπων καὶ μεθ' ὅλας τὰς ποικιλίας τῶν φυλῶν, διὰ τῶν δεσμῶν τῆς στενωτέρας ἀδελφωσύνης. Ἔπρεπεν ἀπ' αὐτῆς ταύτης τῆς ἀρχῆς εἷς μόνος ἀνὴρ νὰ ὑπάρξῃ διὰ μίαν μόνην γυναῖκα, καὶ μία μόνη γυνὴ δι' ἕνα μόνον ἄνδρα, καὶ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ μοναδικοῦ τούτου ζεύγους νὰ προέλθῃ ἐκ τοῦ πρώτου, ἡ γυνὴ ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ὡς ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ὅπως γένηται καταληπτὸν εἰς πάντας καὶ κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας, ὅτι ὁ γάμος εἶναι ἀδιάλυτος, ὅτι ἐκείνους τοὺς ὁποίους τόσον στενῶς ὁ Θεὸς συνέζευξεν οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ χωρίσῃ, καὶ ὅτι, ὅταν μετὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς εἰδωλολατρείας, ἔμελλε νὰ ἀνατραπῇ ἡ τάξις αὕτη, ἣν εἶχε καθιερώσῃ ὁ Θεός, ὁ δὲ συζυγικὸς δεσμὸς ἔμελλε νὰ λυθῇ διὰ τοῦ διαζυγίου ἢ νὰ ἐξαφανισθῇ διὰ τῆς πολυγαμίας, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ὅπως ἀνορθώσῃ ταῦτα, νὰ εἴπῃ μετὰ κύρους· *«ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγομεν οὕτω»*· διότι *«ἀπ' ἀρχῆς ὁ ποιήσας ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς»*, ὅπως πάντες οἱ ἄνθρωποι προέλθωσιν ἐκ τῆς αὐτῆς μοναδικῆς πηγῆς. Τέλος ἔπρεπεν ἡ γυνὴ νὰ προέλθῃ οὐχὶ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀνδρός, διότι δὲν ἔμελλε νὰ καταλάβῃ τὴν προνομιοῦχον ἐκείνου θέσιν καὶ νὰ γείνῃ κυρία τοῦ ἀνδρὸς καὶ νὰ κατεξουσιάσῃ αὐτοῦ, οὔτε ἐκ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, διότι ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἐπετρέπετο νὰ γείνῃ δούλη αὐτοῦ· ἀλλ' ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ, ἐκ τῆς πλησιεστέρας δηλονότι πρὸς τὴν καρδίαν αὐτοῦ χώρας, ὅπως κατανοῶσιν ἀμφότεροι ὅτι ἦσαν ἴσοι κατά τε τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα, καὶ ὅτι ἡ ἐφεξῆς ἀπαραβίαστος ἀμοιβαία αὐτῶν ἀγάπη ἔπρεπε νὰ ἦναι ὁ νόμος τῆς τούτων ἑνώσεως. Ἰδοὺ ἐν συντομίᾳ ὁ λόγος ὅλων τῶν ἱστορικῶν τούτων γεγονότων.

Οἱ κατὰ τὸν τρόπον δὲ τοῦτον πλασθέντες Ἀδὰμ καὶ Εὔα καὶ διὰ τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης πρὸς ἀλλήλους συνδεδεμένοι ἐτέθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Παραδείσῳ τῆς τρυφῆς. Ὁ τόπος οὗτος ἦτο πράγματι ἀληθὴς ἐπίγειος παράδεισος· ἦτο δὲ εἶδος προσωρινοῦ σταθμοῦ τοῦ ἀνθρώπου μέχρις οὗ ἀνέλθῃ οὗτος ἐπὶ ἄλλου παραδείσου αἰωνίου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς Παραδείσου. Ἐν τῷ ἐπιγείῳ τούτῳ παραδείσῳ ὁ Ἀδὰμ ἦτο μακά-

ριος. Ἡ φύσις ὁλόκληρος ἦτον ὑποτεταγμένη εἰς αὐτόν, πάντα τὰ δημιουργήματα ἀνεγνώριζον τὴν ὑπερτάτην αὐτοῦ κυριαρχίαν καὶ αὐτὰ τὰ ἀγριώτερα τῶν θηρίων ἀπέβαλλον παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ τὴν φυσικὴν αὐτῶν θηριωδίαν, διότι ὁ ἄνθρωπος πρὸς τοῦτο εἶχε πλασθῇ νὰ κατεξουσιάζῃ ὡς κύριος, τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν κτηνῶν καὶ τῶν ἑρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. «*Καὶ εἶπεν ὁ Θεός....* » *καὶ ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ,* » *καὶ πάντων τῶν κτηνῶν, καὶ πάσης τῆς γῆς, καὶ πάντων τῶν ἑρπετῶν* » *τῶν ἑρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς*». Ἀλλ᾽ ὑπάρχει ἐνταῦθα καί τι μεῖζον· ἡ ἐξωτερικὴ αὕτη κυριαρχία, ἧς ἀπήλαυεν ὁ Ἀδὰμ ἦτο τι δευτερεῦον· ἡ μακαριότης αὐτοῦ ἐνυπῆρχε μᾶλλον ἐντὸς αὐτοῦ. Ἂν καὶ θνητὸς ἐκ φύσεως,—διότι οὗτος εἶναι ὁ νόμος πάντων τῶν ὑλικῶν ὄντων νὰ ἀποσυντίθενται καὶ νὰ ἐκλείπωσι,—ἦτο ἀθάνατος κατὰ χάριν μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ· δὲν ἐγνώρισεν οὔτε τὸν νυγμὸν τῆς πείνης, οὔτε τὴν βάσανον τῆς δίψης, οὔτε τὴν κόπωσιν τῆς ἐργασίας, οὔτε τὰς ἐκ τοῦ γήρατος προερχομένας ἀσθενείας. Ἡ δὲ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ὑπεροχὴ ἦτο ἀσυγκρίτως ἀνωτέρα τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ ὑλικοῦ μέρους τῆς ὑπάρξεώς του. Πόσον εὐδαίμων ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀθωότητος αὐτοῦ, αἱ ὁποῖαι ὅμως ταχέως ἐξηφανίσθησαν! Ἡ ἄγνοια καὶ αἱ πλάναι, αἱ τὸν νοῦν αὐτοῦ βραδύτερον ἐπισκοτίσασαι, οὐδεμίαν εἶχον ἰσχὺν ἐπὶ τοῦ νοὸς αὐτοῦ, ὅπως καὶ οἱ πόνοι καὶ αἱ ἀσθένειαι ἐπὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ. Ἐκ τῶν φυσικῶν γνώσεων ἐγίνωσκεν ὅσας ἔπρεπε νὰ γινώσκῃ, προκειμένου δὲ περὶ τοῦ ὑψηλοῦ σκοποῦ, δι᾽ ὃν εἶχε πλασθῇ, τὸν ὁποῖον ἦτο ἀνάγκη νὰ γινώσκῃ, ἐγνώριζεν ὅλα τὰ μέσα, δι᾽ ὧν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τούτου. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ κεκοσμημένη ὑπὸ τῆς ἁγιαζούσης χάριτος, ἐστολισμένη ὑπὸ φυσικῶν ἀρετῶν, πεπληρωμένη ὑπὸ τῶν δωρεῶν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀπήλαυε βαθείας εἰρήνης. Τὰ πάθη, τὰ ὁποῖα σήμερον ἐφορμῶσι καθ᾽ ἡμῶν μετὰ πολλῆς τῆς λύσσης καὶ ἀγριότητος, ἦσαν ὑποτεταγμένα εἰς τὸ λογικόν, τὸ ὁποῖον ἀφ᾽ ἑτέρου ἦτον ὑποτεταγμένον εἰς τὸν Θεόν. Ὅσον καθαρὰ ἔβλεπε τὸ ἀγαθόν, τόσον εὐκόλως καὶ ἤθελε καὶ ἔκλινε πρὸς αὐτό· ἀπήλαυε δὲ ἀληθοῦς καὶ ἀρρήτου μακαριότητος.

Ἀλλὰ ἡ μακαριότης αὕτη δὲν ἦτο ἀκόμη παγία. Ὁ Ἀδὰμ ἦτο ἐλεύθερος, καὶ ἐγίνωσκε τοῦτο· ἦτο ὑποκείμενος εἰς τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἐγίνωσκεν ἐπίσης τοῦτο. Οὐδόλως ἠγνόει ὅτι ἐξ ὅλων τῶν ὑπερφυσικῶν ἀγαθῶν, ὧν ἀπήλαυεν, οὐδὲν ὤφειλεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἀρετήν, οὐδὲν προήρχετο ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ φύσεως, ἀλλ᾽ ὅτι προήρχοντο ἐκ τῆς μεγαλοδωρίας τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἑπομένως ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπωλέσῃ ταῦτα, οὐχὶ διότι θὰ ἀφήρει ταῦτα παρ᾽ αὐτοῦ ὁ Θεός, καθ᾽ ὅσον αἱ δωρεαὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀμετάκλητοι, ἀλλὰ ἀπὸ ἰδικόν του σφάλμα. Ἄλλαις λέξεσιν, οὐδόλως ἠγνόει, ὅτι καθ᾽ ἣν ἡμέραν θὰ περιέπιπτεν εἰς ἁμαρτίαν, ἤθελεν ἀπολέσῃ τὰ πάντα οὐ μόνον αὐτός, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ.... Τοῦτο δὲ καὶ συνέβη ἀτυχῶς.

Ἐν τῷ Παραδείσῳ τῆς τρυφῆς μεταξὺ τῶν ἄλλων δένδρων ὑπῆρχον καὶ δύο δένδρα ἄξια ἰδιαιτέρας προσοχῆς· ἦτο τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, τοῦ ὁποίου οἱ γλυκεῖς καρποὶ εἶχον τὴν ἰδιότητα νὰ ἀνακαινίζωσι τὰς δυνά-

μεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ παρατείνωσι τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ τὸ ἕτερον δένδρον, τὸ ὁποῖον ἔφερε τὸ ὄνομα· ***τὸ δένδρον τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν.***

Ὁ Θεός, λέγει ἡ Ἁγία Γραφή, ἐνετείλατο τῷ Ἀδὰμ νὰ τρώγῃ ἐκ τῶν καρπῶν ὅλων τῶν ἐν τῷ Παραδείσῳ δένδρων, νὰ μὴ φάγῃ ὅμως ἐκ τῶν καρπῶν τοῦ δένδρου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν, διότι οἱ καρποὶ τούτου ἦσαν θανατηφόροι. *«Καὶ ἐνετείλατο Κύριος ὁ Θεὸς τῷ » Ἀδάμ, λέγων· ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ Παραδείσῳ βρώσει φαγεῖν· » ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν, οὐ φάγεσθε ἀπ' » αὐτοῦ· ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε»*.

Τὴν μακαριότητα τῶν πρωτοπλάστων φθονεῖ ὁ Ἄγγελος τοῦ σκότους, ὁ Διάβολος, ὅστις ἐν σχήματι τοῦ φρονιμωτάτου τῶν ζῴων, τοῦ ὄφεως, παρουσιάζεται ἡμέραν τινὰ εἰς τὴν Εὔαν καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ὑποκρισίας καὶ τοῦ δόλου ἐρωτᾷ αὐτήν· διατί ὁ Θεὸς προέβη εἰς αὐτὴν τὴν ἀπαγόρευσιν;.... δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι θὰ ἀποθάνετε, ὅταν φάγητε ἐκ τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ. Τοὐναντίον θὰ γενῆτε Θεοὶ γινώσκοντες τὸ καλὸν καὶ πονηρόν. *«Οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε.... διανοιχθήσονται » ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἔσεσθε ὡς θεοὶ γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν»*.

Ἡ Εὔα ἀπατηθεῖσα ὑπὸ τοῦ ὄφεως ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὁ Ἀδὰμ διὰ νὰ μὴ δυσαρεστήσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τρώγει ἐκ τοῦ αὐτοῦ καρποῦ, καὶ τοιουτοτρόπως ἀμφότεροι ὅ τε Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα διέπραξαν ἁμαρτίαν βαρυτάτην, ἁμαρτίαν θανάσιμον. Ἀλλ' ἴσως διϊσχυρισθῇ τις, ὅτι τὸ ἁμάρτημα τοῦτο εἶναι ἐλαφρὸν ἁμάρτημα, ὁποῖον εἶναι τὸ σφάλμα τοῦ παιδίου τὸ ὁποῖον τρώγει ἐν τῷ κρυπτῷ ἀπηγορευμένον εἰς αὐτὸ γλύκυσμα. Ἀλλ' εἶναι πλάνη νὰ χαρακτηρίζῃ τις ὡς τοιοῦτον τὸ ἁμάρτημα τῶν πρωτοπλάστων. Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ἁπλῆς λαιμαργίας. Διὰ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ ἐπεδίωξαν οἱ πρωτόπλαστοι νὰ γίνωσιν ***ὡς Θεοί,*** νὰ ἀποτινάξωσι τὸν ζυγὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ γίνωσι καὶ αὐτοὶ παντογνῶσται, καὶ ἑπομένως νὰ κυβερνῶσιν αὐτοὶ ἑαυτοὺς διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων, χωρὶς νὰ ἔχωσιν ἀνάγκην οὐδενός, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ πλάστου αὐτῶν. Ἄλλαις λέξεσιν, ἡ ἁμαρτία αὐτῶν ἐγκλείει ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀπιστίας, τῆς ὑπερηφανείας καὶ ἀχαριστίας. Οὕτω δὲ ὁ διὰ τοῦ ὄφεως ἀπατήσας αὐτοὺς Διάβολος κατεκρήμνισε τούτους καὶ ἐξεδίωξε τοῦ ἐπιγείου Παραδείσου διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου καὶ διὰ τῆς αὐτῆς ἁμαρτίας, δι' ἧς καὶ ὁ ἴδιος κατεκρημνίσθη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

Ἀλλ' ἴσως ἐρωτήσῃ τις· ποία σχέσις ὑπάρχει ἐνταῦθα μεταξὺ τοῦ αἰτίου καὶ τοῦ ἀποτελέσματος; Ἓν ἐκ τῶν ἐν τῷ Παραδείσῳ δένδρων καὶ ὁ καρπὸς αὐτοῦ ἐπήνεγκεν πλήρη καὶ τελείαν καταστροφήν! διὰ τί τοῦτο; δὲν εἶναι ἀναξία τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοπρεπείας ἡ τιμωρία, ἣν ἐπέβαλεν εἰς παραβάτας ἐντολῆς ἀπαγορευούσης τὴν γεῦσιν ἑνὸς καρποῦ; Εἰς τοὺς τὰ τοιαῦτα λέγοντας ἀπαντῶμεν ὅτι δὲν πρέπει τις νὰ κρίνῃ τὰ πράγματα ἐκ τοῦ τί εἶναι ταῦτα αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ τί ταῦτα παριστάνουσι καὶ συμβολίζουσι. Τί εἶναι ξύλινος κοντὸς δύο ἢ τριῶν μέτρων ὕψους; οὐδέν, ἀπολύτως οὐδέν. Τί εἶναι τεμάχιον ὑφάσματος ἐπιφανείας ἑνὸς ἢ δύο μέτρων; Οὐδέν, ἢ ἀσήμαντον πρᾶγμα βεβαίως.

Τὸν κοντὸν δύνασαι νὰ θραύσῃς, τὸ ὕφασμα δύνασαι νὰ σχίσῃς χωρὶς νὰ διαπράξῃς ἔγκλημα. Ἀλλὰ πρόσεξον! Ἐὰν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὕφασμα εἶναι λευκὸν καὶ κυανοῦν καὶ εἶναι προσηρτημένον εἰς τὸ ἄκρον τοῦ κοντοῦ χρησιμεῦον ὡς μνημεῖον δημόσιον ἢ ἡγούμενον τοῦ στρατεύματος.... θὰ θραύσῃς καὶ τότε τὸν κοντὸν καὶ θὰ καταξεσχίσῃς τὸ ὕφασμα τοῦτο; Οὐχὶ βεβαίως, διότι εἶναι ἡ σημαία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, εἶναι ἡ κυανόλευκος, καὶ ὀφείλεις σεβασμὸν εἰς τὴν ἐθνικὴν σημαίαν. Ἐὰν δὲ τολμήσῃς νὰ διαπράξῃς τοῦτο, τότε διαπράττεις ἔγκλημα καθοσιώσεως, τότε γίνεσαι ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας.

Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ ἐνταῦθα. Τὸ δένδρον τοῦ ἐπιγείου Παραδείσου, αὐτὸ καθ᾽ ἑαυτὸ θεωρούμενον, εἶναι ἁπλοῦν δένδρον, εὐτελὲς δηλονότι πρᾶγμα. Ὁ καρπὸς ὅστις ἐκρέματο ἀπὸ τοῦ δένδρου τούτου, αὐτὸς καθ᾽ ἑαυτὸν θεωρούμενος, ἦτο ἁπλοῦς καρπός, εὐτελὲς καὶ ἀνάξιον λόγου ἐπίσης πρᾶγμα. Ἀλλὰ προσέξωμεν! Τὸ πραγματικὸν δένδρον καὶ ὁ καρπός, καὶ ὡς τοιαῦτα ἄνευ ἀξίας, ἦσαν ταὐτοχρόνως καὶ συμβολικὰ καὶ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην εἶχον μεγάλην σημασίαν καὶ ἀξίαν. Ἐσήμαινον τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν, ἐσυμβόλιζον τὰ κυριαρχικὰ τοῦ Θεοῦ δικαιώματα.... ἑπομένως τὸ θέτειν χεῖρα ἐπὶ τοῦ δένδρου τούτου καὶ γεύεσθαι τοῦ καρποῦ αὐτοῦ παρὰ τὴν ρητὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ Θεοῦ ἐσήμαινε καταπάτησιν τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας αὐτοῦ, ἀποκήρυξιν τοῦ κυριαρχικοῦ δικαιώματος, ὅπως τὸ θέτειν χεῖρα ἐπὶ τῆς σημαίας ἔθνους τινὸς εἶναι ὡσὰν νὰ θίγῃ τις τὸ μᾶλλον εὐαίσθητον μέρος τῆς τιμῆς τοῦ ἔθνους ἐκείνου, καὶ νὰ καταπατῇ τὰ ζωτικώτερα τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ.

Εἴδομεν ὁποία τις ὑπῆρξεν ἡ μακαριότης τῶν πρωτοπλάστων, ἐφ᾽ ὅσον χρόνον ἐνέμενον πιστοὶ εἰς τὸν Θεόν, καὶ εἰς ποῖον βάραθρον κακοδαιμονίας ἐκρημνίσθησαν, ὅταν ἀπεστάτησαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα ἔχοντες ὑπ᾽ ὄψει ἂς φεύγωμεν πάσῃ δυνάμει τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἂς ἐμμένωμεν πιστοὶ εἰς τὸν Θεόν, ἵνα τύχωμεν παρ᾽ Αὐτοῦ, διὰ τῆς θείας Αὐτοῦ χάριτος τῶν ἐπηγγελμένων τοῖς εὐσεβέσι καὶ ἐναρέτοις ἀγαθῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Γένοιτο.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ

ΟΜΙΛΙΑ Κ΄.

ΙΓ΄. ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ

«Καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης εἰμί, ἐκ σπέρματος
»Ἀβραάμ, φυλῆς Βενιαμίν». *(Ρωμ. 11, 1).*

Ἡ θρησκεία ἡμῶν, σεβομένη τὰ φυσικὰ καὶ ἁγνότατα αἰσθήματα τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, δὲν καταδικάζει ποσῶς τὴν ἰδέαν τῆς Πατρίδος, πρὸς τὴν ὁποίαν φύσει αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος ἀγάπην καὶ στοργήν. Αὐτὸ τὸ θέμα ἐπραγματεύετο ἡ προτελευταία μας διδαχή. Ἡ δὲ

τελευταία τοιαύτη ἐξήγησε τὰς δύο ἐννοίας τῆς Πατρίδος. Ὅτι δηλαδὴ ἕκαστος ἄνθρωπος ἔχει πρῶτον τὴν ἰδιαιτέραν Πατρίδα, τὸ χωρίον, ἢ τὴν πόλιν, ἢ τὴν νῆσον, ὅπου ἐγεννήθη καὶ εἶδε τὰς πρώτας ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου καὶ ἔλαβε τὰς ἀλησμονήτους οἰκογενειακὰς καὶ παιδικάς του ἱερὰς ἐντυπώσεις· καὶ δεύτερον τὴν *μεγάλην*, τὴν καὶ *ἀληθεστέραν* Πατρίδα, ἤτοι τὴν προσφιλῆ ἐπίσης ἐκείνην χώραν, ἡ ὁποία περιλαμβάνει κατὰ μέγα μέρος τοὺς ὁμοίους μας κατὰ τὴν φυλήν, κατὰ τὰ φρονήματα, κατὰ τὰ ἔθιμα, κατὰ τὰ παθήματα, κατὰ τὰς ἱστορικὰς παραδόσεις, κατὰ τὰς ἰδίας ἐλπίδας καὶ τοὺς πόθους. Ὥστε καὶ ἡμῶν τῶν Κρητῶν ποία εἶναι ἡ μικρά, ἡ ἰδιαιτέρα Πατρίς; Εἶναι ἡ περιάκουστος Κρήτη, εἰς τὴν ὁποίαν εἴχαμεν τὸ εὐτύχημα νὰ γεννηθῶμεν, καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ καυχώμεθα, ὅτι καταγόμεθα. Τὴν Κρήτην θεωροῦμεν ὡς ἰδιαιτέραν μας Πατρίδα, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ ἐντρεπώμεθα. Κάθε ἄλλο! Εἶμαι Κρητικός, λέγομεν, ὅπου δήποτε γῆς καὶ ἂν εὑρεθῶμεν· ἂς ζῶμεν καὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀνεπτυγμένου εὐρωπαϊκοῦ λαοῦ· ἂς μεταναστεύωμεν καὶ εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Ἀφρικῆς, ἢ εἰς τὰς μεγαλοπόλεις τῆς Ἀμερικῆς πρὸς ζήτησιν ὑλικοῦ κέρδους ἐπὶ κινδύνῳ τῆς ὑγείας ἡμῶν καὶ τῆς ζωῆς. Τὸ ὅτι εἴμεθα Κρητικοί, δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ λησμονήσωμεν. Εἶμαι Κρητικός! μόνον; Ναί, εἶμαι Κρὴς κατὰ τὴν πρώτην ἔννοιαν, κατὰ τὴν στενωτέραν κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν Πατρίδα· ἀλλ᾽ εἶμαι Ἕλλην κατὰ τὴν κυρίαν, τὴν πληρεστέραν, τὴν ἀληθεστέραν ἔννοιαν. Διότι ἂν μᾶς ἐρωτήσῃ κανείς, ἡ Κρήτη τί εἶναι; Τί θὰ ἀπαντήσωμεν; Εἶναι τμῆμα πολυτιμότατον, εἶναι μέρος ἀχώριστον, ἀναπόσπαστον τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Κρήτη μας ἀνήκει ὡς ἀνεκτίμητος μαργαρίτης εἰς τὸ στέμμα τῆς Μητρὸς Ἑλλάδος, καὶ οἱ Κρῆτες εἴμεθα Ἕλληνες γνησιώτατοι. Ἀπόδειξις, ἐκτὸς ἄλλων, οἱ αἰώνιοι Κρητικοὶ ἀγῶνες ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Πότε ἡ Κρήτη ἀνεκουφίσθη, καὶ ἡμεῖς ἐθεωρήσαμεν τοὺς ἑαυτούς μας εὐτυχεῖς; Ἀφοῦ ἱκανοποιήθησαν οἱ προαιώνιοι ἐθνικοί μας πόθοι· ἀφοῦ ἡ Κρήτη ἡνώθη πυλιτικῶς μὲ τὴν Μεγάλην Πατρίδα, ὅπως ἦτο καὶ προηγουμένως ἡνωμένη μὲ αὐτὴν μὲ τοὺς ἀδαμαντίνους δεσμοὺς τῆς ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως. Τί παρατηροῦμεν λοιπὸν ὡς πρὸς τὴν σχέσιν μας πρὸς τὴν Πατρίδα; Ὅτι φύσει αἰσθανόμεθα ἀγάπην καὶ προσήλωσιν εἰς αὐτήν. Ὁ πάνσοφος δημιουργὸς ἠθέλησε νὰ μᾶς προσηλώσῃ μὲ τὸν δυνατὸν μαγνήτην τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν Πατρίδα, ὡς πρὸς τὸν ἅγιον καὶ ἱερὸν ἐκεῖνον τόπον, ὅστις ἐμπερικλείει πᾶν ὅ,τι ἔχομεν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸν κόσμον τοῦτον προσφιλέστερον, τιμιώτερον καὶ ἱερώτερον. Ὦ πόσον σὲ ἀγαπῶ, πατρίς μου! ὤ πόσον δὲν σὲ ἀνταλλάσσω οὔτε μὲ τοὺς θησαυρούς, οὔτε μὲ τὰ στέμματα οὔτε μὲ τὰ ἀνάκτορα ὅλου τοῦ κόσμου!

Καὶ ὅμως πόσας φορὰς δὲν ἐξασθενεῖ τὸ αἴσθημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ὁ δάκτυλος τῆς Θείας Προνοίας ἐφύτευσεν εἰς τὴν καρδίαν τῶν ἀνθρώπων! Πόσας φορὰς δὲν λησμονοῦν πολλοὶ τὸ τί ὀφείλουν εἰς τὴν μητέρα των Πατρίδα; Ποῖος εἶναι ὁ λόγος τοῦ λυπηροῦ τούτου φαινομένου; Δὲν τὸ ἐξετάζω ἐδῶ. Ἐγὼ παραδέχομαι, ὅτι ὅλοι μου οἱ ἀκροαταὶ ἀγαποῦν εἰλικρινῶς τὴν πατρίδα, ὅτι εἶναι φιλοπάτριδες· παραδέχομαι ὅτι καυχῶνται ἀφ᾽ ἑνὸς ὅτι εἶναι γνήσιοι Κρητικοί, καὶ συγχρόνως ὅτι εἶναι καὶ

γνήσιοι Ἕλληνες. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἀγαπήσῃ τις περισσότερον τὴν Πατρίδα του, τόσῳ τὴν μικροτέραν ὅσῳ καὶ τὴν μεγάλην, ὥστε χάριν αὐτῆς νὰ ὑπομένῃ προθύμως καὶ ἀγογγύστως πᾶσαν θυσίαν, εἶναι ἀνάγκη βεβαίως νὰ γνωρίζῃ καλὰ τὴν ἱστορίαν αὐτῆς. Ἄλλως τε ἀγαπητοί μου, ἡ ἱστορία πάντοτε εἶναι ὠφέλιμος· διατί δέ; Διότι μᾶς ὑποδαυλίζει πρῶτον τὸ πατριωτικὸν αἴσθημα, καὶ δεύτερον μᾶς διδάσκει τί πρέπει νὰ κάμνωμεν ὑπὲρ τῆς Πατρίδος καὶ τί νὰ ἀποφεύγωμεν ὡς ἀσυμβίβαστον εἰς τὸ συμφέρον αὐτῆς. Ἰδοὺ διὰ τί δὲν ἐζημιώνοντο οἱ ἀκροαταί μου, ἐὰν ἐλάμβανον ἔστω καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν δύο σύντομα μαθήματα περὶ τῆς ἱστορίας πρῶτον τῆς ἰδιαιτέρας μας Πατρίδος, καὶ δεύτερον περὶ τῆς Μεγάλης μας Πατρίδος τῆς Ἑλλάδος. Δὲν εἶναι ἐντροπὴ τὰ μικρὰ παιδία νὰ μανθάνουν τὴν ἱστορίαν ταύτην εἰς τὸ σχολεῖον καὶ οἱ γονεῖς των, ὅσοι δὲν εἶχαν τὸ εὐτύχημα νὰ ὑπάγουν εἰς τὸ σχολεῖον νὰ τὴν ἀγνοοῦν τελείως, καὶ μόνον νὰ καυχῶνται διὰ τὴν Πατρίδα χωρὶς νὰ γνωρίζουν διὰ τί;

Μέχρι χθὲς ἀκόμη, ἀγαπητοί, κάθε Κρητικὸς ἐνόμιζεν, ὅτι ἐγεννήθη διὰ νὰ πολεμῇ· ὅτι ὁ προορισμός του ὁ κυριώτερος ἦτο νὰ κρατῇ τὸ ὅπλον καὶ μὲ αὐτὸ νὰ διαμαρτύρεται ἐναντίον τοῦ ξένου, τοῦ ἀλλοθρήσκου καὶ ἀλλοεθνοῦς κατακτητοῦ τῆς Πατρίδος του. Δὲν ἀνεχόμεθα ποσῶς τὸν ξενικὸν ζυγὸν τῆς Πατρίδος ἡμῶν, ἐφωνάξαμεν δὲν ἐννοοῦμεν νὰ ἀφήσωμεν τὸ ὅπλον μέχρις ὅτου ἐκδιώξωμεν τὸν τύραννόν μας. Ἂς εἶναι οὗτος Τοῦρκος· ἂς εἶναι Βενετσιᾶνος· ἂς εἶναι Ἄραψ καὶ Σαρακηνός· ἂς ὀνομάζεται Ρωμαῖος. Ἀξιοῦμεν νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι· μόνον ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς προσφιλοῦς Πατρίδος ἐννοοῦμεν, ὅτι δυνάμεθα νὰ ἐκπληρώσωμεν τὸν προορισμόν μας ὡς λαὸς φιλοπρόοδος. Ἰδοὺ τὸ προαιώνιον αἴσθημα, τὸ φρόνημα καὶ ἡ σημαία τῶν Κρητῶν. Καὶ ἀληθινὰ ἡ ἱστορία τῆς Κρήτης ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Χριστοῦ μέχρι προχθὲς ἀκόμη δὲν ἦτο ἄλλο παρὰ ἱστορία αἰωνίων αἱματηρῶν ἀγώνων ἢ πρὸς διατήρησιν τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν ἀπελάμβανεν ἡ Πατρίς μας ἐν τῇ ἑνώσει αὐτῆς μὲ τὴν μεγάλην μας Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν, τῆς ὁποίας πρωτεύουσα ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις, ἢ πρὸς ἀπόκτησιν ἐκ νέου τῆς ἀπολεσθείσης πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας. Τοῦρκοι, Βενετσιᾶνοι, Ἄραβες, Σαρακηνοὶ καὶ Ρωμαῖοι, ὅλοι οὗτοι οἱ ξένοι λαοί, οἱ σκληροὶ οὗτοι καὶ ἀπάνθρωποι πολλάκις κατακτηταί, ὑπεδούλωσαν ἐναλλὰξ τὴν Κρήτην, καὶ κατετυράννησαν τοὺς πατέρας ἡμῶν ὁ εἷς σκληρότερα παρὰ τὸν ἄλλον, πόσα ἔτη νομίζετε; Χίλια ἑκατὸν ἑβδομήντα ἔτη! Δώδεκα αἰῶνας δουλείας καὶ τυραννικῆς ζωῆς, Θεέ μου! Πῶς ἠθέλετε βέβαια νὰ σηκώσῃ τὴν κεφαλήν, νὰ ἀναπνεύσῃ ἐλεύθερα, νὰ ἐργασθῇ ἀποτελεσματικῶς, νὰ παρουσιάσῃ ἔργα σπουδαίου πολιτισμοῦ ἕνας λαὸς ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας; Διότι ἡ ἐργασία, ἡ κοινωνικὴ πρόοδος, ἡ καλλιέργεια τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων, ὅλα ταῦτα, εἰς τὰ ὁποῖα ὀφείλει νὰ καταγίνεται ἕνας φιλότιμος λαός, ἀπαιτοῦν εἰρήνην, κυβερνητικὴν ὑποστήριξιν, ἀνθοῦν καὶ ἀκμάζουν μὲ τὴν δικαιοσύνην καὶ ἰσονομίαν. Ἀλλὰ φεῦ! τυραννία καὶ ἰσονομία, δουλεία καὶ δικαιοσύνη, διωγμὸς καὶ πρόοδος, κτηνωδία καὶ ἀνθρωπισμός, καταστροφὴ καὶ ζωή, ὅλα ταῦτα εἶναι πράγματα ἀσυμβίβαστα τὸ ἕνα πρός τὸ ἄλλο. «Τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; » Τίς δὲ κοινωνίᾳ φωτὶ πρὸς σκότος; Τίς δὲ συμφωνία Χριστῷ πρὸς

» Βελίαλ;» Διὰ τοῦτο κατὰ τὰς περιόδους τῆς θλιβερωτάτης τυραννίας τοῦ Βελίαλ, ἤτοι τῶν διαφόρων κατακτητῶν τῆς πολυπαθεστάτης Κρήτης, ἰδοὺ κυρίως ποίας ἀρετὰς ἔδειξεν ὁ Κρητικὸς λαός. Τὰ μαρτυρικά του παθήματα ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ ἀναπτυχθῇ ἀκόμη περισσότερον τὸ ἐθνικόν του φρόνημα· ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας διετήρησε τὴν ὀρθόδοξόν του Πίστιν καὶ τὴν Ἑλληνικήν του γλῶσσαν καὶ τὴν ἁγνότητα τῶν οἰκογενειακῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων του. Διὰ τοῦτο καὶ σήμερον θαυμάζεται ἡ Κρήτη, ὅτι παράγει καὶ παραστήματα ὡραῖα, καὶ γενναιότητα πολεμικὴν, καὶ φρονήματα φιλελεύθερα, καὶ πνεύματα μεγάλα. Πῶς λοιπὸν νὰ μὴ ἀγαπᾷ τις ἐξ ὅλης του τῆς ψυχῆς καὶ καρδίας, καὶ πῶς νὰ μὴ καυχᾶται διὰ μίαν τόσον ὡραίαν, τόσον θαυμαστὴν, τόσον ἔνδοξον πατρίδα, ὅσον εἶναι ἡ πατρίς μας Κρήτη; Δὲν ὑπάρχει ἴσως εἰς τὸν κόσμον ἄλλη πατρὶς, ἡ ὁποία νὰ ἔχῃ νὰ παρουσιάσῃ τόσους καὶ τοιούτους ἡρωϊσμοὺς τῶν τέκνων της, τόσας ἐγκαρτερήσεις καὶ αὐτοθυσίας χάριν τῆς ἐλευθερίας, χάριν τῆς θρησκείας, χάριν τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων καὶ ἰδανικῶν της.

Καὶ παρατηρήσατε, ἀγαπητοί, ἕνα σπουδαιότατον τίτλον τῆς ἰδιαιτέρας μας Πατρίδος. Ποῖος εἶναι οὗτος; Πρῶτον ἡ Κρήτη ὑπῆρξεν ἡ τελευταία μεταξὺ ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἡ ὁποία ἔχασε τὴν πολιτικήν της ἐλευθερίαν, ὅταν ὑπετάχθη εἰς τοὺς Τούρκους πρὸ διακοσίων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν. Δεύτερον ἡ Κρήτη εἶνε ἡ πρώτη μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, ἡ ὁποία ἐγεύθη τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνέπτυξε τὸν πολιτισμὸν εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμόν. Τὸ πιστεύετε, ἀγαπητοί; Ποῖον; Οἱ σημερινοὶ λαοὶ τῆς Εὐρώπης εὑρίσκονται εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ ἠξεύρομεν αὐτό, θὰ μοῦ εἰπῆτε. Αὐτοὶ μὲ τὰς Κυβερνήσεις των ὡς Μεγάλαι Δυνάμεις διευθύνουν τὰς πολιτικὰς τύχας τῶν μικρῶν λαῶν. Πεῖραν τῆς προστασίας αὐτῶν ἐλάβομεν καὶ ἡμεῖς, καὶ τὴν ἐνθυμούμεθα ἀκόμη. Ἀπὸ πότε ἀνεδείχθησαν οἱ εὐρωπαϊκοὶ οὗτοι λαοί; Δὲν πρόκειται νὰ τὸ ἐξετάσωμεν ἐδῶ. Ἀλλὰ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἄλλοτε τρωγλοδῦται, ἄγριοι, ἀπολίτευτοι, χωρὶς καμμίαν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν. Πότε δὲ τοῦτο; Ὅταν οἱ προπάτορές μας, οἱ ὁποῖοι ἔζων τρεῖς χιλιάδας ἔτη πρὶν Χριστοῦ εἶχαν νόμους σοφοὺς καὶ δικαίους· εἶχαν στόλον καὶ στρατόν, μὲ τοὺς ὁποίους ἐκυρίευσαν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, εἶχαν συνταγματικὸν πολίτευμα μὲ Βασιλεῖς ἰσχυροὺς καὶ μὲ συμβούλους συνετούς· ἀνέπτυξαν τέχνας καὶ γράμματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐμόρφωναν τοὺς ἑαυτούς των καὶ τοὺς γειτονικοὺς λαούς· ἔκαμαν τέλος ἔργα θαυμασίας τέχνης.

Αἱ φωτειναὶ αὗται ἱστορικαὶ παραδόσεις ἂς φωτίζωσιν ἡμᾶς εἰς τὸν δρόμον τῆς προόδου, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ πάλιν ἔχομεν εἰσέλθη. Αἱ παραδόσεις αὗται ἂς ἐνισχύσωσιν ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ ἀγαπῶμεν μετὰ μείζονος στοργῆς τὴν ἡμετέραν Πατρίδα, διὰ νὰ μὴ παύσωμέν ποτε ἐπαναλαμβάνοντες τό: Κρητικὸς εἶμαι, ἐκ Κρητικῆς οἰκογενείας, ἐκ φυλῆς Ἑλληνικῆς.